

Prof. dr hab. Stefan M. Kwiatkowski

Warszawa, 12 listopada 2024 r.

Akademia Pedagogiki Specjalnej

im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie

Instytut Pedagogiki

Recenzja rozprawy doktorskiej

Pani mgr Justyny Wrzochul-Stawinogi

*pt. Doświadczenia migracyjne w narracjach polskich migrantów w
Szwajcarii w kontekście czasu, miejsca i mobilności*

przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Mirosławy Nowak-
Dziemianowicz

Doświadczenia migracyjne są specyficznym rodzajem indywidualnych doświadczeń. Współczesny świat, pełen nierówności gospodarczych i społecznych, w sposób oczywisty generuje procesy migracyjne. Z reguły są one rozpatrywane jednak w ujęciu ilościowym. Takie podejście metodologiczne nie umożliwia głębszego opisu i analizy zjawisk towarzyszących migrantom w ich codziennej egzystencji. Umożliwia to podejście jakościowe, kładące nacisk na narracje i ich ciągłe interpretowanie. Dobrze zatem się stało, że Doktorantka przyjęła orientację narracyjną w badaniu skupionym na polskich migrantach w Szwajcarii. Prowadziła je konsekwentnie w kontekście czasu, miejsca i mobilności, a także tożsamości.

W strukturze przedstawionej do recenzji rozprawy doktorskiej Pani mgr Justyna Wrzochul-Stawinoga wyróżniła 5 rozdziałów:

- I. Wprowadzenie do problematyki mobilności i migracji
- II. Miejsce, przestrzeń, czas i tożsamość w naukach społecznych
- III. Doświadczenie jako kategoria badawcza
- IV. Doświadczenie migracji – perspektywa metodologiczna

V. Doświadczenia migracyjne Polaków w Szwajcarii w świetle badań własnych

Ich uzupełnienie stanowią: *Wstęp, Zakończenie, Bibliografia, Wykaz rysunków i fotografii* oraz streszczenia w języku polskim i angielskim.

Rozdział I poświęcony jest kluczowym dla dalszych rozważań pojęciom mobilności i migracji. Doktorantka w pierwszej kolejności definiuje te pojęcia, a następnie sytuuje je w kontekście kategorii czasu, przestrzeni i tożsamości. Zwraca uwagę na formy nowoczesnej mobilności, słusznie zauważa, że jednym z warunków krystalizowania się tożsamości jest „doświadczenie różnicy”. Skupia się na problematyce migracji, która jest pochodną mobilności - próbuje odpowiedzieć na pytanie czym jest migracja w wymiarze indywidualnym i zbiorowym. Odwołując się do wyników badań nad migracją podkreśla jej wielowymiarowy charakter i konieczność uwzględniania podejścia interdyscyplinarnego. Na podkreślenie zasługuje fakt, że Doktorantka bardzo kompetentnie analizuje różne rodzaje migracji, oraz równie kompetentnie odnosi się do raportów i publikacji dotyczących tego zjawiska społecznego. Na tym tle opisuje „oblicze Polskich migracji” po wejściu naszego kraju do Unii Europejskiej oraz charakteryzuje współczesne masowe migracje („przynależność migrantów do dwóch społeczeństw naraz”). Bardzo interesujący poznawczo jest fragment związany z opisem sytuacji Polskich migrantów w Szwajcarii. Doktorantka szczegółowo prezentuje Szwajcarię jako kraj wielokulturowy i wielojęzyczny, przytacza i opatruje komentarzem dane dotyczące demografii i gospodarki, ale, co istotne, zarysowuje historię migracji Polaków (od roku 1903) – z uwzględnieniem stosunku rdzennych mieszkańców do migrantów.

W rozdziale II Doktorantka kieruje uwagę czytelnika na istotę i znaczenie takich kategorii, jak: miejsce, czas, przestrzeń i tożsamość w naukach społecznych. Umiejętnie łączy wątki specyficzne dla pedagogiki, psychologii i socjologii z wątkami natury antropologicznej (antropologia kulturowa), przywołuje dzieła naukowe i rozważa ich treści na równi z tekstami literackimi i przekazami filmowymi. Szczególnie dużo uwagi poświęca kategorii tożsamości. Konstatuje, że człowiek składa się z wielu tożsamości, którym przypisuje różne znaczenia, zauważa, że tożsamość jest związana z miejscem i przemieszczaniem się (szkoda, że w tym kontekście nie odwołuje

się do prac Jerzego Nikitorowicza). Analizy teoretyczne, wzbogacone licznymi cytatai, są uzupełnione autorską interpretacją wyników badań dotyczących współczesnych nomadów. W zakończeniu rozdziału Doktorantka płynnie przechodzi od pojęcia tożsamości, a właściwie poczucia tożsamości, do pamięci autobiograficznej umiejscowionej w konkretnych lokalizacjach. Jest to właściwe nawiązanie do rozważań będących treścią kolejnych rozdziałów.

Doświadczenie jako kategoria badawcza to temat rozważań zawartych w rozdziale III. Jego treść wskazuje na bardzo dobre przygotowanie Doktorantki do prowadzenia teoretycznych analiz dotyczących doświadczenia migracji. Indywidualny charakter doświadczenia migracji wynika z faktu, że w sposób osobisty migrant mierzy się z nowymi warunkami i potrzebą odnajdywania siebie w nowych, często odmiennych od dotychczas znanych, sytuacjach. Ten aspekt, w korelacji z emocjonalnymi kontekstami migracji, jest podstawą interpretacji zmieniającego się świata z pozycji procesualnej i relacyjnej. Ten sposób myślenia Doktorantki o doświadczeniu uważam za godny uwagi. Podobną opinię mogę wyrazić o sposobie odczytywania doświadczenia migracji w kategorii miejsca. Doktorantka erudycyjnie analizuje prace filozoficzne i pedagogiczne (kategoria miejsca w pedagogice), ukazuje związki człowieka z miejscem, a następnie zderza je z interesującym tekstem biograficznym. Zgadzam się z Doktorantką, że doświadczenie migracji w kontekście tożsamości jest funkcją zmiany i czasu, który może być także rozumiany w kategorii przestrzeni.

Kontynuację problematyki doświadczenia migracji, tym razem z perspektywy metodologicznej, znajdujemy w rozdziale IV. Doktorantka na wstępie prezentuje istotę narracyjnej perspektywy badawczej oraz ukazuje jej wartość w badaniach nad doświadczeniem migracji. Bardzo precyzyjnie opisuje metodę narracyjną – z jej założeniami i przebiegiem. Zwraca uwagę na wymiar etyczny tego rodzaju badań i ich pedagogiczne znaczenie. Jednocześnie przekonująco uzasadnia wybór wywiadu narracyjnego jako techniki badań własnych – z analizą występujących trudności i ograniczeń. Traktuję to jako wyraz świadomości metodologicznej Doktorantki. Kluczowe znaczenie w kontekście metodologicznym mają rozważania na temat autoetnografii będącej narracją osobistą. Doktorantka wyjaśnia dlaczego

zdecydowała się na badania autoetnograficzne, które stanowią istotny element całościowej strategii badawczej. Wzmocnieniem argumentacji za wybraną techniką badawczą są przytoczone przez Doktorantkę przykłady skutecznego jej zastosowania przez innych badaczy – na innych polach badawczych.

Wyniki badań własnych na temat doświadczeń migracyjnych Polaków w Szwajcarii Doktorantka przedstawiła w rozdziale V. Obejmują one mobilność, czas, przestrzeń, miejsce i tożsamość w ujęciu autoetnograficznym oraz w trzech typach narracji. Doktorantka w sposób niezwykle konsekwentny prezentuje i opatruje komentarzem zarówno narrację własną, jak i narracje trzech osób związanych ze sobą wcześniejszymi doświadczeniami migracyjnymi. Analizy tych narracji zostały przeprowadzone z punktu widzenia mobilności, czasu, przestrzeni, miejsca i tożsamości. Są to analizy bardzo szczegółowe, pełne interesujących informacji opisujących codzienną egzystencję migrantów – z niezbędnymi odniesieniami do wcześniejszych rozważań teoretycznych. Oryginalność zamieszczonych w rozprawie doktorskiej narracji wynika w dużej mierze z oryginalności przestrzeni i miejsca, jakim jest Szwajcaria. Nie jest to kraj postrzegany w Polsce jako popularne i masowe miejsce migracji – jak podaje Doktorantka w roku 2014 Polacy stanowili w Szwajcarii grupę 27 092 tysięcy osób. Zdecydowanie więcej Polaków wybierało i nadal wybiera, jako kraje emigracji czasowej, Wielką Brytanię, Niemcy, Holandię, Stany Zjednoczone i Norwegię.

Przechodząc do ogólnej oceny rozprawy doktorskiej Pani mgr Justyny Wrzochul-Stawinogi chciałbym podkreślić wspomnianą już oryginalność przestrzeni i miejsca badań, ale także wysokie kompetencje Doktorantki w zakresie wykorzystania materiałów źródłowych, umiejętność interdyscyplinarnych analiz i ostrożność w formułowaniu wniosków. W przypadku publikowania rozprawy, do czego zachęcam, sugerował bym nawiązanie do publikacji Jerzego Nikitorowicza, szczególnie na temat tożsamości oraz syntetyczne podzielenie się refleksjami na temat złożoności i pułapek zastosowanej procedury badawczej – z myślą o pedagogach próbujących wejść na drogę, którą przeszła Doktorantka.

Reasumując uważam, że recenzowana rozprawa doktorska spełnia wymagania zawarte w ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. „Prawo o szkolnictwie

wyższym i nauce” (Dz.U. z 30 sierpnia 2018 r. poz. 1668, art. 187). Wnoszę
zatem o dopuszczenie jej Autorki – Pani mgr Justyny Wrzochul-Stawinogi - do
dalszych etapów procedury doktoryzowania.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'M. Wrzochul-Stawinoga', with a large, sweeping flourish above the name.